

SANDOMIERZ JAKO MIASTO GARNIZONOWE

Tadeusz Banaszek, *Historia Garnizonu Sandomierz w latach 1918-1939*, Wydawnictwo Armoryka, Sandomierz 2019, ss. 134 (recenzował Jakub Żak)

Wydawać by się mogło, iż historiografia wojskowa okresu II Rzeczypospolitej jest już w pełni wyeksploatowanym obszarem badawczym – przez ponad 80 lat wydano dziesiątki, jeżeli nie setki tysięcy publikacji dotyczących polskiej myśli wojskowej, oddziałów i jednostek, organizacji wojska, dowódców, broni i uzbrojenia, a przede wszystkim działań zbrojnych lat 1918-1920 oraz 1939 r. Nic bardziej mylnego! Coraz to nowsze opracowania naukowe i popularno-naukowe dowodzą, iż badania nad wojskowością II RP mają się dobrze i daleko im do wyczerpania tematu. Nowe obszary badawcze, interdyscyplinarność badań, nowoodkryte źródła, nowinki technologiczne czy archeologia wojskowa pozwalają badaczom na nowo podejmować tematykę wojska okresu międzywojennego. Popularnym tematem stały się badania pewnych wycinków dziejów – historii lokalnej, również w odniesieniu do tematyki wojskowej. Przykładem takich studiów są publikacje dotyczące historii małych garnizonów II Rzeczypospolitej – będących niewielką częścią ogromnej maszyny wojskowej, ale niezwykle ważnych w dziejach lokalnych społeczności.

W te właśnie badania wpisuje się książka dra Tadeusza Banaszka „*Historia garnizonu Sandomierz w latach 1918-1939*”. Banaszek jest historykiem wojskowości, a przy tym oficerem zawodowym Wojska Polskiego, łączy zatem doświadczenie zawodowe z dużą wiedzą historyczną. Jest autorem wielu opracowań dotyczących wojskowości II RP, a w swoich badaniach skupia się przede wszystkim nad badaniami lokalnymi, koncentrując się na obszarze dawnego województwa kieleckiego, czy szerzej – Ziemi Świętokrzyskiej. Recenzentem książki był prof. dr hab. Konrad Zieliński, uznany badacz okresu międzywojennego, specjalizujący się jednak głównie w historii społecznej oraz dziejach stosunków polsko-żydowskich.

Dr Banaszek przeprowadził szeroką kwerendę w archiwach wojskowych i cywilnych w Polsce, w swoich badaniach skorzystał także z licznych tytułów prasy lokalnej i prasy wojskowej okresu międzywojennego oraz rozlicznych publikacji naukowych. Mimo tej wielkiej pracy badania nad historią garnizonu sandomierskiego przypominają nieco proces poszlakowy – na podstawie szczątkowych źródeł możemy wnioskować co do faktów głównych, jednak brak pełnych materiałów nakazuje w wielu wypadkach zakładać i domniemywać. Autor w pełni zdawał sobie z tego sprawę, pisząc we wstępie: *wykorzystany w pracy materiał źródłowy, często o charakterze fragmentarycznym, przedstawia więc różną wartość dokumentacyjną. Przeprowadzona krytyka źródeł nie zawsze mogła być całościowa z powodu braku materiału odmiennej proveniencji* (s. 9).

Książka „*Historia garnizonu Sandomierz w latach 1918-1939*” liczy 97 stron zasadniczej treści, uzupełniona jest o osiem wartościowych aneksów oraz schematy obrazujące Ordre de Bataille sandomierskich jednostek. Praca podzielona jest na cztery rozdziały. Rozdział pierwszy dotyczy okresu początków II Rzeczypospolitej i walk o granice, przedstawiono w nim kwestię utworzenia garnizonu w Sandomierzu oraz jego funkcjonowania w sytuacji wojennej, aż do 1921 r. Rozdział drugi, zatytułowany „*Charakterystyka jednostek i instytucji wojskowych w latach 1922-1939*”, stanowi chronologiczną kontynuację poprzedniej partii tekstu, skupiając się jednak głównie na charakterystyce jednostek i instytucji wojskowych. Głównie, ale nie tylko, gdyż w rozdziale tym znalazła się również tematyka zakwaterowania żołnierzy. Rozdział trzeci poświęcono działalności szkoleniowo-wychowawczej w jednostkach stacjonujących w garnizonie, a rozdział ostatni dotyczy stosunków żołnierzy z ludnością Sandomierza i roli wojska w różnych dziedzinach życia mieszkańców miasta i regionu. Zastosowany podział pracy ma pewne uzasadnienie, ale budzi szereg wątpliwości. Wiele tematów jest częściowo poruszanych w różnych rozdziałach książki, co czasami budzi pewien nieład i trudność w odbiorze. Przykładem jest wspomniana już kwestia zakwaterowania żołnierzy, a w zasadzie infrastruktury lokalowej i technicznej w ramach garnizonu. W rozdziale pierwszym wymieniono i krótko scharakteryzowano przejęte po zaborcach lokale, przeznaczone dla wojska, w rozdziale drugim (poświęconym charakterystyce jednostek!) omówiono budowę nowych obiektów koszarowych w Sandomierzu, a w rozdziale czwartym, omawiając wpływ wojska na rozwój gospodarczy miasta, wskazano wykonawców tychże prac budowlanych i ich koszty, przedstawiono także szereg inwestycji realizowanych lub planowanych na potrzeby wojska (kolej wąskotorowa, wodociągi itd.). Wydaje się, że kwestia ta powinna zostać ujęta w pełni w jednym rozdziale, poświęconym *stricto* garnizonowi. I tu pojawia się druga uwaga –

wyduje się, iż większość pracy poświęcona jest jednostkom stacjonującym w garnizonie, ich strukturze, szkoleniu itd., a nie garnizonowi Sandomierz. Oczywiście trudno oderwać dzieje oddziałów rozlokowanych w Sandomierzu od badanego tematu, niemniej Autor przyjął definicję garnizonu jako *miejscowość, w której stale przebywają formacje siły zbrojnej*, a nie *część wojska stacjonującą stale w mieście* (s. 7), tym samym publikacja powinna stanowić historię garnizonu przez pryzmat jednostek, a nie na odwrót. Należy przy tym podkreślić, że trudności w przyjęciu idealnej struktury publikacji wynikają także ze zmian oddziałów stacjonujących Sandomierzu. Pokojowe dzieje garnizonu można podzielić na dwa okresy: „saperski”, do 1930 r. (okres stacjonowania tam 4 pułku saperów, przeformowanego w 1929 r. w 4 batalion saperów) i „piechotny”, do aż do wybuchu II wojny światowej (okres stacjonowania 2 pułku piechoty Legionów). Dr Banaszek poradził sobie z tym problemem, co widać zwłaszcza w rozdziałach tematycznych, poświęconych szkoleniu czy roli wojska w społeczeństwie.

Treści zawarte w publikacji są bardzo interesujące. Mimo szczątkowych danych Autor szczegółowo (aczkolwiek nie zawsze przejrzysto) rozpiął rozwój infrastrukturalny garnizonu, przedstawił ciekawą charakterystykę socjologiczną żołnierzy stacjonujących w garnizonie, przytoczył przykłady działalności oświatowo-wychowawczej i sportowej w oddziałach, opisał rolę i zadania sandomierskich jednostek oraz proces ich wyszkolenia, a także szkolenia rezerwistów. Niestety dr Banaszek błędnie zatytułował podrozdział dotyczący szkolenia – „*Szkolenie bojowe*” (s. 63) – podczas gdy dotyczy on szkolenie ogólnowojskowego, którego elementem jest część bojowa. Z niewyjaśnionych przyczyn historia sandomierskiego garnizonu kończy się wraz z mobilizacją i wymarszem stacjonujących w nim oddziałów do miejsc koncentracji. Autor nie podejmuje roli garnizonu (wykorzystania infrastruktury, wyposażenia wojskowego itd.) w działaniach obronnych we wrześniu 1939 r., zwłaszcza kwestii obrony mostów na Wiśle.

Dużą część publikacji poświęcono stosunkom żołnierzy z ludnością cywilną i rolą wojska w życiu gospodarczym i społecznym miasta. Szczegółowo opisano korzyści ekonomiczne, jakie miasta garnizonowe czerpały z obecności wojska, np. profity z aprowizacji oddziałów, prac budowlanych i remontowych, wsparcia bezrobotnych itp. Rodziny wojskowe podejmowały również szereg inicjatyw pomocowych dla dzieci, programów kulturalnych czy oświatowych. Dostępność prasy lokalnej z okresu międzywojennego oraz archiwaliów pozwoliła także na przybliżenie wspólnego obchodzenia świąt cywilnych i wojskowych. Dr Banaszek opisał także szczegółowo działalność wojska na rzecz bezpieczeństwa obywateli (pomoc w likwidowaniu zatorów lodowych i zwalczaniu klęsk żywiołowych), ale tak-

że na rzecz bezpieczeństwa państwa (działania asystencyjne i przeciwstrajkowe). Z niewiadomych powodów w publikacji nie wykorzystano jednak materiałów ikonograficznych, dostępnych w Narodowym Archiwum Cyfrowym, idealnie wręcz obrazujących opisywane wydarzenia (np. powódź z 1934 r., wydarzenia sportowe czy ćwiczenia wojskowe), a zamieszczonych w niniejszej recenzji.

Na podkreślenie zasługują aneksy, będące uzupełnieniem treści głównej. Są to m.in. wykazy oficerów i kadry zawodowej oddziałów stacjonujących w Sandomierzu, czy rozbudowane biogramy dowódców garnizonu. Praca jest wzbogacona o szereg wartościowych tabel, schematów, planów, map oraz zdjęcia.

Lektura książki należy do przyjemnych, choć Autor posługuje się często językiem fachowym i językiem źródeł, nie zawsze zrozumiałym dla wszystkich odbiorców. Nie jest to przy tym zarzut, taka forma powinna skłaniać czytelników do większego zaangażowania i dalszego poznawania tematyki wojskowości II RP. Odbiorca może odnieść wrażenie, iż pewne aspekty funkcjonowania garnizonu zostały wyjaśnione jedynie częściowo, niemniej Autor książki miał tego świadomość, zaznaczając, iż opracowane przez niego zagadnienia *przynajmniej w pewnym stopniu wzbogacą dotychczasowy stan wiedzy o działalności garnizonu sandomierskiego w okresie międzywojennym* (s. 10).

Mimo pewnych krytycznych uwag wykazanych w recenzji, książka Tadeusza Banaszka *„Historia garnizonu Sandomierz w latach 1918-1939”* stanowi dobrą pozycję naukową, a przy tym znakomity przyczynek do dalszych badań nad dziejami wojskowymi Sandomierza, być może w oparciu o dodatkowe źródła, np. archiwalia przechowywane w Londynie, w Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego. Jest to ciekawa publikacja nie tylko dla regionalistów, ale dla wszystkich osób zainteresowanych historią polskiej wojskowości okresu II Rzeczypospolitej.

Gen. Tadeusz Kutrzeba przyjmuje defiladę 4 pułku saperów na rynku w Sandomierzu.; źródło: NAC, sygn. 3/1/0/7/1707. Domena publiczna.

Mecz piłki nożnej w 4 pułku saperów w Sandomierzu; źródło: NAC, sygn. 3/1/0/7/1708. Domena publiczna.

Ćwiczenia Związku Rezerwistów RP w Sandomierzu, 1934 r.; źródło: NAC, sygn. 3/1/0/6/1863. Domena publiczna.

Powódź pod Sandomierzem 1934 r. Żołnierze 2. pułku piechoty, umacniający wał przeciwpowodziowy ; źródło: NAC, sygn. 3/1/0/8/4631. Domena publiczna.